

Význam zaměstnávání lidí s mentálním handicapem pro další oblasti jejich života

Kateřina Bucňáková

Bakalářská práce
2022



Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Kateřina Bucňáková**
Osobní číslo: **H19908**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Andragogika v profilaci na řízení lidských zdrojů v neziskové sféře**
Forma studia: **Kombinovaná**
Téma práce: **Význam zaměstnávání lidí s mentálním handicapem pro jejich další oblasti života**

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti možností uplatnění mentálně postižených osob v zaměstnání, jejich integrace do společnosti a přínosu pro plnohodnotný způsob života.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou hloubkového rozhovoru.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledů výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

DOHNALOVÁ, Marie, 2012. Sociální ekonomika, sociální podnikání: podnikání pro každého. Praha: Wolters Kluwer Česká republika. ISBN 9788073572693.

DOLEŽEL Rudolf a Marie VÍTKOVÁ, 2007. Zaměstnávání osob se zdravotním postižením. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-143-0.

HENDL, Jan, 2012. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Praha: Portál. ISBN 9788026202196.

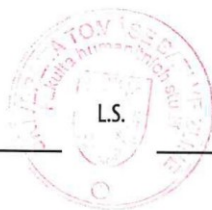
OPATŘILOVÁ Dagmar a Dana ZÁMEČNÍKOVÁ, 2005. Předprofesní a profesní příprava zdravotně postižených. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 8021037180.

VALENTA Milan, Jan MICHALÍK, Martin LEČBYCH, a kolektiv, 2018. Mentální postižení. Praha: Grada. ISBN 9788027103782.

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Helena Skarupská, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **19. ledna 2022**

Termín odevzdání bakalářské práce: **29. dubna 2022**



Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 19. ledna 2022

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo - bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval(a) samostatně a použitou literaturu jsem citoval(a). V případě publikace výsledků budu uveden(a) jako spoluautor.

Ve Zlíně 1.4.2022

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před

konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce počítovat na své náklady výpisy, o pisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije -li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce je zaměřená na člověka s mentálním handicapem, zaměstnání a jeho význam pro další osobní oblasti v životě. Teoretická část je složena ze dvou kapitol. V první se budeme věnovat vymezení pojmu mentálního postižení a také možnostmi, kde a za jakých podmínek mohou najít pracovní uplatnění lidi s mentálním handicapem. Podrobněji si vymežíme termín sociální podnikání. Druhá část se věnuje životním oblastem, kam zařadíme volnočasové aktivity. V praktické části kvalitativního výzkumu se pomocí rozhovoru zaměříme, jaký vliv má zaměstnání pro další oblasti života mentálně postiženého člověka.

Klíčová slova: člověk s mentálním handicapem, zaměstnávání, kvalita života, volný čas

ABSTRACT

This bachelor's thesis is focused on people with a learning disability, their employment and its importance to other personal areas of their life. The theoretical part consists of two chapters. In the first one we will discuss the definition of the term intellectual disability and also the possibilities where and under what conditions people with intellectual disabilities can find employment. We will define the term social entrepreneurship in more detail. The second part is devoted to life domains, where we will include leisure activities. In the practical part of the qualitative research, we will use an interview to explore how employment affects other areas of the life of a mentally disabled person.

Keywords: person with intellectual disabilities, employment, quality of life, leisure time

Poděkování:

Tímto bych ráda poděkovala svojí vedoucí práce paní PhDr. Heleně Skarupské PhD., za její pomoc a trpělivost, spolupráci a cenné rady. Děkuji také všem, kdo mě podpořili po dobu celého studia.

„Za prvé, dívejte se nahoru na hvězdy, a ne dolů na nohy. Za druhé, nikdy nepřestaňte pracovat. Práce vám dává smysl a život je bez ní prázdný. Za třetí, pokud budete mít štěstí a najdete lásku, pamatujte, že je tam, a nikdy ji nezažijte.“

Stephen Hawking

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 ZAMĚSTNÁVÁNÍ LIDÍ S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM.....	11
1.1 CHARAKTERISTIKA MENTÁLNÍHO POSTIŽENÍ.....	11
1.2 VZDĚLÁVÁNÍ OSOB S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM.....	13
1.3 ZAMĚSTNÁVÁNÍ OSOB S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM	14
1.4 SOCIÁLNÍ PODNIKÁNÍ	16
2 KVALITA ŽIVOTA LIDÍ S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM	17
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	19
3 METODIKA VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	20
3.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	20
3.2 VÝZKUMNÝ CÍL A VÝZKUMNÁ OTÁZKA.....	21
3.3 VÝZKUMNÝ VZOREK	22
3.4 METODA SBĚRU A TVORBY DAT	23
3.5 POSTUP ANALÝZY.....	24
4 INTERPRETACE A PREZENTACE VÝSLEDKŮ.....	29
4.1 ROZHOVOR Č. 1	29
4.2 ROZHOVOR Č. 2	31
4.3 ROZHOVOR Č. 3	32
4.4 SPOLEČNÁ TÉMATA A VÝSLEDKY	33
4.5 REFLEXE LIMITŮ VÝZKUMU.....	37
4.6 DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	37
ZÁVĚR	39
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	40
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	42
SEZNAM OBRÁZKŮ	43
SEZNAM TABULEK.....	44
SEZNAM PŘÍLOH.....	45

ÚVOD

Zaměstnávání lidí s mentálním handicapem vnímám jako významný prostředek pro jejich komunikaci se společností. Mít možnost pracovat je významná část životů nás všech. Jelikož se pohybuji v prostředí mentálně postižených lidí, rozhodla jsem se právě pro toto téma. Spojila jsem dohromady člověka s mentálním handicapem, práci a její význam a přínos. A tak téma nese název: **Význam zaměstnávání lidí s mentálním handicapem pro další oblasti jejich života.** Cílem práce je seznámit čtenáře se zkušeností lidí s mentálním postižením. Co jim zaměstnání přináší, čím jsou významní pro společnost, jestli pocítují uplatnitelnost a jaké další oblasti v jejich životě ovlivňuje. Práce je rozdělená na dvě části teoretickou a praktickou část.

Teoretickou část si rozdělíme na dvě části. První část se bude zabývat mentálním postižením a úskalími spojenými se zaměstnáváním lidí s postižením. Při definování mentálního postižení se zaměříme na důvod a původ tohoto handicapu. To nám přinese pochopení a nadhled pro další části výzkumu. Zmíníme se také o vzdělávání dětí a osob s mentálním postižením, jaké mají možnosti a také jak jsou přijímáni společností v České republice. V druhé části prvotní teorie si řekneme, co přináší zaměstnání mentálně postiženým, a taky co může přinést i zaměstnavatelům, kteří vytváří chráněné pracovní místo. Zmíníme se o pracovním asistentovi, díky kterému má zaměstnanec vhodně vytvořené podmínky pro práci. Druhá část teorie se zabývá kvalitou života. Tu si definujeme a charakterizujeme v obecném měřítku. Nakonec se zmíníme o volném času, pohybových aktivitách a životním stylu.

Vzhledem k osobním zkušenostem s prací s lidmi s mentálním postižením jsem se rozhodla v praktické části výzkum provádět kvalitativně pomocí IPA analýzy. Interpretativní fenomenologická analýza bude zpracována pomocí strukturovaných rozhovorů, ke kterým si vyberu tři respondenty. Tato metoda je zaměřená na zkušenost respondenta, interpretovanou výzkumníkem. Je potřeba si zachovat dostatečný nadhled a neutralitu vůči tématu, aby nedocházelo ke zkreslování informací. I když bude metoda vypracována na každý rozhovor zvlášť, nakonec společná témata vzniklá z průběhu analýzy budou prezentována jako výsledek výzkumné otázky.

Zaměstnávání lidí s handicapem vnímám jako proces integrace. Neustále se setkávám s novými lidmi s postižením, kteří nastupují do práce poprvé. Když si uvědomím ten posun, nejen jak pracovali, ale i komunikaci a naplnění, a pak v porovnání po několikaleté zkušenosti daného jedince, přijde mi to až neuvěřitelné, jaký přínos zaměstnání přináší.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ZAMĚSTNÁVÁNÍ LIDÍ S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM

V posledních padesáti letech prošly sociální služby a služby zaměstnanosti velkými změnami. Demokratický stát se snaží zabránit sociálnímu vyloučení různých zranitelných skupin obyvatelstva, a to především ve sféře života ve společnosti (Doležel, Vítková, 2007).

1.1 Charakteristika mentálního postižení

Mentální postižení, nebo mentální handicap a dříve také mentální retardace. Matoušek (2008) ve svém slovníku popisuje mentální postižení jako vrozené a trvalé. Většinou projevující se nízkou úrovní rozumových schopností, slabou kontrolou emocionality, vysokou potřebou přijetí a porozumění, nízkou schopností odhadovat rámeč vlastních možností, vysokou mírou ovlivnitelnosti cizími názory, nízkou schopností komunikačním dovednostem a dalšími příznaky. Tyto příznaky pak mohou záviset na hloubce a rozsahu mentálního postižení (Matoušek, 2008).

Mentální postižení vzniká součinností více faktorů. Mezi nejčastější uváděné klasifikace etiologických faktorů je uváděná klasifikace podle Penrose. Ty se dělí na endogenní neboli genetické a dědičné. Mezi tyto faktory patří příčiny dávné tzv. způsobené mutací již v zárodečných buňkách a čerstvé neboli také spontánní mutace. Dále se dělí faktory na exogenní příčiny, které vznikly vlivem prostředí. Z hlediska časového faktoru postižení můžeme rozdělit na prenatální, perinatální a postnatální. V tomto případě jde o poškození oplozeného vajíčka, intrauterinní infekce, špatnou výživu, abnormální porod nebo nemoci a úrazy v dětství (Vítková, 2004).

V současné době se používá členění podle Světové zdravotnické organizace (WHO) s platností od 1. 1. 1993. Mentální postižení patřící do oboru psychiatrie se označuje písmenkem F a oddíl F70 – F79 se celý věnuje právě mentálnímu postižení. Toto členění nám popisuje lehkou, středně těžkou a těžkou mentální retardaci. Dále popisuje hlubokou mentální retardaci, jinou mentální retardaci, kterou nelze přímo určit například pro poruchy chování nebo autismus a nespecifikovanou mentální retardaci, která má nedostatečné znaky a nelze ji přesně zařadit (Vítková, 2004).

V této práci si popíšeme stupeň lehkého a středně těžkého mentálního postižení, krátce se zmíníme o těžkém mentálním postižení.

Lehké mentální postižení, F70 – osoba s tímto stupněm postižení dosahuje IQ 50–69. Dosáhne schopnosti užívat řeč za účelem konverzace v každodenním životě. Člověk

s lehkým mentálním postižením často dosáhne úplné nezávislosti v osobní péči, praktických a domácím dovednostem i když trvá delší dobu si je osvojit. Většina osob v horní hranici lehkého stupně mentálního postižení lze zaměstnat prací, která vyžaduje spíše praktické než teoretické schopnosti. Všechno se ovšem odvíjí od skutečnosti, jestli je osoba emočně a sociálně zralá a jestli to dovolí jeho celkový zdravotní stav, protože tyto osoby často trpí kombinovaným tělesným postižením, nebo epilepsií.

Středně těžké mentální postižení, F71 – osoba s tímto stupněm postižení dosahuje IQ 35–49. V tomto stupni postižení je výrazně opožděn rozvoj chápání a komunikačních dovedností. Výrazně omezená je i schopnost sebeobsluhy a slabé jsou i motorické dovednosti. Osoby s tímto stupněm postižení jsou schopny vykonávat jednoduchou, jasně strukturovanou manuální práci pod odborným dohledem jiného pracovníka. Tento stupeň postižení je častěji doprovázen tělesným, nebo neurologickým postižením.

Těžké mentální postižení, F72 – osoba s tímto stupněm postižení dosahuje IQ 20-34. Většina osob s tímto stupněm postižení trpí značným stupněm poruchy motoriky a jinými nedostatky, které ukazují na poškození či vadný vývoj ústředního nervového systému (Švarcová, 2000).

Vztah společnosti v ČR k osobám s mentálním postižením

V historii se zaznamenala tři charakteristická období, která svým způsobem zajišťovala životní podmínky lidem s mentálním postižením. Jedná se o období represivní, kdy mentálně postižení byli separováni do ústraní. Dále s příchodem křesťanství a hlásáním miluj bližního svého období charitativní až po období humanitní péče, kde se k postiženým hledala lidskost. Lidé se snažili postižené spíš zaměstnat, než aby jim dávali něco zadarmo. Začali je také rehabilitovat, aby je začlenili k práci a společenskému životu.

Vítková ve své publikaci (2004, 305-306 s.) uvádí *deklaraci „Tvoje právo“*, z roku 1997 vydané Sdružením pro pomoc mentálně postiženým v České republice:

- *Mentálně postižený člověk má mít co nejvíce stejných práv jako ostatní lidé.*
- *MP člověk má právo na zdravotní péči a další vhodnou lékařskou činnost, na výuku, výchovu a vedení, které mu pomohou co nejvíce rozvinout jeho schopnosti.*
- *MP člověk má právo na slušnou životní úroveň, dostatečný příjem peněz. Má právo pracovat podle svých možností nebo být jinak užitečný.*

- *Pokud to podmínky dovolují, má MP právo žít se svou rodinou a účastnit se společenského života. Proto by jeho rodina měla dostávat pomoc. Když je nutné, aby žil v ústavu, má být prostředí a způsob života co nejvíce podobný normálnímu životu.*
- *MP člověk má právo na odborníka, který bude podle potřeby chránit jeho spokojený život, práva a zájmy (Vitková, 2004).*

1.2 Vzdělávání osob s mentálním postižením

V České republice existuje celá síť speciálních škol a speciálních školských zařízení, které jsou určeny pro děti a žáky s mentálním postižením. Využívat můžou speciální mateřské školy, základní školy, základní školy speciální, praktickou školu nebo odborné učiliště. Celý tento systém je řízen zákonem 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Přijmout děti s mentálním postižením můžou různé mateřské, základní i střední školy a využívat mohou také školní družiny, školní kluby, internáty i domovy mládeže. Rodičům a opatrovníkům těchto dětí pak může poskytnout poradenské služby, v této oblasti, speciálně-pedagogické centrum (Valenta, Michalík, Lečbých, 2018).

Mateřská škola speciální funguje jako běžné předškolní zařízení, avšak kromě formativní a informativní funkce, plní ještě funkci diagnostickou, reedukační, kompenzační, rehabilitační, terapeuticko-formativní a respitní. Funkce diagnostická se zaměřuje hlavně na další institucionální péči o dítě. Funkce reedukační se zabývá rozvojem postižených funkcí s důrazem na kognitivní procesy. Kompenzační funkce pak naopak pomáhá rozvíjet nepostižené například motorické funkce. Rehabilitační a terapeuticko-formativní funkcí se rozumí léčebně výchovnou a respitní funkce se zaměřuje na úlevu rodičům starajícím se o mentálně postižené dítě. Těchto zařízení v České republice existuje okolo šesti desítek (Valenta, Michalík, Lečbých, 2018).

Základní škola pro děti s mentálním postižením je zřízená podle § 16 školského zákona. Dříve to byla zvláštní škola, později se jí říkalo základní škola praktická. Stejně jako mateřská škola speciální se odlišuje použitím speciálně-pedagogických prostředků a organizačními formami vzdělávání. Právě pro základní školy tohoto typu je zpracován Rámcový vzdělávací program pro vzdělávání žáků v základní škole speciální (RVP ZZŠ), který se dělí na: díl I.: Vzdělávání žáků se středně těžkým mentálním postižením a díl II.: Vzdělávání žáků s těžkým mentálním postižením a souběžným postižením více vadami. Tento typ speciální základní školy pak vychází ze standardů Evropské agentury pro speciální

vzdělávání a je často vybaven cvičnými byty, kuchyněmi, zahradami a různými typy dílen jako jsou dřevodílny, kovodílny, keramické nebo textilní dílny. Hlavní důvod je právě pro praktickou přípravu žáků, akademická část vzdělávání je podávána v menším měřítku než na běžných základních školách. Žák může studovat maximálně do svých sedmnácti let a projít 9 ročníků. Hodnocení výsledků žáka na vysvědčení se uvádí buď klasifikačním stupněm, slovním hodnocením nebo kombinací obou. Při předmětech, které jsou speciálně pedagogické, jako například znakový jazyk a prostorová orientace se žáci hodnotí pouze slovně. Díky absolvování základního vzdělávání by měl žák získat tyto kompetence: k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, občanské a pracovní (Valenta, Michalík, Lečbych, 2018).

Praktické školy pak využijí osoby s lehkým mentálním postižením, které ukončily vzdělání na speciální základní škole. Dříve byla praktická škola určená jen pro dívky, kde se učily rodinné dovednosti, ale v současnosti přijímají i chlapce. Žáci zde trénují různé domácí a rukodělné práce, také přípravu pokrmů a dále si prohlubují vzdělání ve všeobecných předmětech. Žáci, kteří bez problému prošli základní školou se mohou přihlásit pouze na jednoletou přípravu. Především se připravují na práci v chráněných pracovištích, na různé pomocné a úklidové činnosti.

Odborné učiliště a střední odborné učiliště žákovi, který úspěšně absolvoval základní školu zřízené pro žáky s lehkým mentálním postižením, poskytne po úspěšném vystudování učebního oboru výuční list. Je mnoho různých oborů, které odborné učiliště nabízejí. Patří mezi ně například kuchařské práce, prodavačské práce, farmářské práce, zednické práce nebo zámečnické práce (Valenta, Michalík, Lečbych, 2018).

Přechod osob s mentálním postižením ze školy do profesního života sebou nese spoustu otázek. Nejde pouze o vstup do pracovního světa, tento krok nese význam dalšího vzdělávání. Zejména při utváření svého bydlení, nebo při otázkách naplňování volného času. Tím pak integrací do zaměstnání získává vysokou míru kvalitního života (Doležel, Vítková, 2007).

1.3 Zaměstnávání osob s mentálním postižením

Doležel a Vítková (2007, 14-15 s.) ve své publikaci uvádí, proč je práce důležitou součástí lidského života. Význam práce je určující, neboť poskytuje finanční nezávislost a tím i vyšší životní standard. Pozitivně ovlivňuje přijetí sebe sama. Je-li člověk zaměstnán, není nucen žít život podle někoho jiného. Člověk s postižením, který je zaměstnaný pozitivně ovlivňuje

pohled společnosti k lidem s postižením obecně. Zaměstnání v integrovaném prostředí vytváří a rozvíjí sociální interakce. Dále rozvíjí učení a kompetence a člověk se cítí platný ve společnosti (Doležel, Vítková 2007).

Podporované zaměstnávání

Je nezbytný předpoklad pro úspěšnou integraci člověka s mentálním postižením do pracovního proudu. Podporu může využít buď ze strany služeb nebo jiných vzdělávacích institucích, ve kterých mají důvěru. Jde o princip, podle kterého pracovní asistent, zaměstnanci poskytuje zácvek, ale taky přizpůsobí ostatní podmínky, dovednosti s požadavky zaměstnavatele. Černá, Strnadová a Šiška (2015, 109 s.) uvádí tuto definici podporovaného zaměstnávání:

- *Jde o smysluplnou, placenou a konkurenceschopnou práci.*
- *Pracovní náplň je sestavena z pomocných, nekvalifikovaných činností.*
- *Člověk s postižením pracuje na běžném pracovišti a je v kontaktu se spolupracovníky bez postižení.*
- *Pro pracovníka je ze strany zprostředkovatelské agentury zajištěna dlouhodobá podpora, nejčastěji jde o pracovní asistenci a průběžné sledování pracovního poměru (Černá, Strnadová, Šiška, 2015).*

Pracovní asistent je schopen identifikovat schopnosti a dovednosti zaměstnance. Také jeho zájmy s ohledem na pracovní prostředí, které bude zaměstnanci nejvhodnější. Dále je schopen vyjednávat o pracovním místě zaměstnance. Při adaptaci zaměstnance hodnotí a kontroluje strukturu pracovního zácviku. S pokrokem zaměstnance pak opouští od poskytované podpory. Zprostředkovává komunikaci mezi zaměstnancem, zaměstnavatelem a kolegy na pracovišti, popřípadě spolupracovníky. Nevýhodou pracovního asistenta je, že jeho společnost potvrzuje klientovu výjimečnost (Černá, Strnadová, Šiška, 2015).

Chráněné pracovní místo

Toto místo vytváří zaměstnavatelé, kteří zaměstnávají osoby se zdravotním postižením a díky tomu mohou pokrýt náklady na toto místo příspěvkem. Chráněné pracovní místo musí splnit podmínky podle paragrafu 75 odst. 1 zákona o zaměstnanosti. Pracovní místo je vytvořené po písemné dohodě s úřadem práce a zaměstnavatel ho provozuje minimálně 2 roky. Mezi další podmínky patří to, že zaměstnavatel nemá žádné nedoplatky vůči státu,

zdravotním a sociálním institucím. O poskytnutí příspěvku žádá zaměstnavatel úřad práce. Tato žádost obsahuje identifikační údaje zaměstnavatele a místo s předmětem podnikání. Příspěvek se vztahuje například na mzdu zaměstnance, nebo na provozní náklady spojené s chráněným pracovním místem (Komendová, 2009).

1.4 Sociální podnikání

Sociální podnik z pravidla chce dělat věci jinak, odráží se to od poslání a hodnotového žebříčku zakladatelů. Podnikání je pak základním zdrojem finančních prostředků. Zisk samozřejmě vrací zpět do podniku, nebo ho může věnovat na společensky prospěšné účely. Respektuje zájmy a potřeby svých zaměstnanců a zpravidla zaměstnává lidi znevýhodněné na trhu práce. Je nezávislý, spolupracuje a chová se partnersky (Kurková, Francová, Bednáriková, 2015).

Slovo „podnikání“ má pro neziskový sektor zásadní význam. Nejdříve zmíníme rozlišení mezi hlavní a vedlejší činností v neziskovém sektoru. Podle Víta (2015, 22 s.) je hlavní činnost taková, splňuje-li následující podmínky:

- *Je v souladu s posláním organizace a představuje naplňování tohoto poslání a zároveň.*
- *Je skutečně činností hlavní – svou spotřebu materiálních a lidských zdrojů organizace převyšuje případnou činností vedlejší.*

Ve chvíli, kdy bude činnost vedlejší převyšovat nad činností hlavní, nelze organizaci považovat za organizaci plnící veřejné poslání, ale jako čistě výdělečnou. V neziskovém sektoru lze podnikání použít pouze jako vedlejší činnost (Vít, 2015).

Vít publikuje také definici podnikání podle NOZ v § odst. 1 takto: „*Kdo samostatně vykonává na vlastní účet a odpovědnost výdělečnou činnost živnostenským nebo obdobným způsobem se záměrem činit tak soustavně za účelem dosažení zisku, je považován se zřetelem k této činnosti za podnikatele.*“ Při posuzování zisku se věnujeme každé činnosti zvlášť a musí být jednoznačné, zda ho nezisková organizace reinvestovala zpět do činnosti, což je pro neziskové organizace povinné (Vít, 2015).

Sociální podnik může mít různou právní formu, při vzniku nového by si zakladatelé měli objasnit výhody a nevýhody. Často se používá forma obecně prospěšné společnosti, ta se ale od roku 2012 jako jediná nedá založit. Založit se mohou, spolky, ústavy, nadace, společnost s ručením omezeným dokonce i OSVČ může fungovat na principu sociálního podniku (Kurková, Francová, Bednáriková, 2015).

2 KVALITA ŽIVOTA LIDÍ S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM

„QoL je to, jak jedinec vnímá své postavení ve světě, v kontextu kultury a hodnotových systémů, ve kterých žije a ve vztahu k jeho cílům, očekáváním, životnímu stylu a zájmům.“

- definice kvality života, uveřejněná Světovou zdravotnickou organizací v roce 1994

Votava tvrdí, že pojem kvalita života (anglicky quality of life – QoL) vznikl jako argument politiků, kteří mají v rámci svého působení v úmyslu zlepšit kvalitu života svými zásahy do společnosti. Jde také o cíl terapeutické intervence v rámci léčebné a ucelené rehabilitace u lidí se zdravotním postižením. Jde o situace, kdy postižení nelze žádnými prostředky odstranit. Pojmem kvality života se kromě rehabilitačních pracovníků zabývají také sociologové, psychologové a filosofové (Votava, 2003.).

Kvalita života pak může být hodnocena z různých objektivních hledisek. Ty se určují dle podmínek ekonomických, bytových, informačních a zdravotních. Důležité je i hledisko subjektivní. Jde o hledisko, které určuje, jak jedinec dané životní podmínky vnímá. Abychom mohli zhodnotit kvalitu života jako cíl rehabilitace osob se zdravotním postižením, musíme ji analyzovat. Pro sledování kvality života používáme čtyři metodiky sledování: spontánní oznamování, aktivní dotazování, psychometrické testy a nepřímá měřítka. Spontánním oznamováním se rozumí výpověď člověka, která je často nepřesná. Aktivní dotazování se provádí rozhovorem, nebo dotazníkem. Je to poměrně citlivá metoda, která je nepřesná na kvantifikaci a komparabilitu změn kvality života. Psychometrické testy sledují i jemnější změny kvality života s vizuální, numerickou a verbální škálou. Metodika nepřímých měřítek se pak používá u osob s omezenou schopností vyjadřování, například u osob s těžkým mentálním postižením (Votava, 2003).

Volnočasové aktivity

Volný čas můžeme charakterizovat jako možný opak povinností a práce. Je to čas, kdy reprodukuje naše síly a energii. Doba, ve které si dobrovolně vybíráme činnosti, které nás baví a tím nám přináší pocit uvolnění a uspokojení. Dvořáčková a Holczerová ve své publikaci (2013, 93 s.) uvádí, že *pod tento pojem se běžně zahrnují odpočinek, rekreace, zábava, zájmové činnosti, zájmové vzdělávání, dobrovolná společensky prospěšná činnost i časové ztráty s těmito činnostmi spojené*. Mezi tyto činnosti pak nepatří činnosti, které mají na starost zabezpečit biologickou potřebu člověka. Patří sem například jídlo, spánek a hygiena. Neplatí to v případě, když si někdo vytvoří z přípravy jídla koníček (Holczerová, Dvořáčková, 2013).

V České republice nabízí různé neziskové organizace, nadace nebo občanská sdružení smysluplné trávení volného času lidem s mentálním handicapem. Vyskytují se nejčastěji ve větších městech, nebo v lokalitách, kde je vysoká koncentrace lidí s postižením. Je důležité, aby volný čas trávili mimo svoji komunitu, aby lépe naplňovali integrační význam volnočasových aktivit. Čas v komunitě pak poslouží k podpoře a předávání zkušeností. Navštěvování různých společenských nebo kulturních akcí, má kladný vliv na navazování kontaktů a je zdrojem informací. Často způsob trávení volného času člověka s mentálním postižením je odrazem života lidí v jeho společnosti a také spoluobčanů. Tato skutečnost odpovídá samozřejmě věku, mentální úrovni a dalším požadavkům (Doležel, Vítková, 2007).

Pohybová aktivita

Sekot definuje (2015, 8 s.) pohybovou aktivitu, jako *tělesný pohyb vyžadující výdej energie a přinášející pozitivní zdravotní účinky*. Tento výdej energie nemusí být vysoký, zpravidla postačí nízké nebo středně intenzivní úsilí například formou dopravy do práce, činnosti na zahradě, různé aktivní domácí práce, nebo pouze nepoužití výtahu, ale jít pěšky po schodech. Pravidelná pohybová aktivita je bezpochyby zdraví prospěšná. Například doporučený minimální počet kroků je 10 000 denně. Je potřeba, aby tato aktivita byla plánovaná a kladla si za cíl, zlepšení fyzické kondice. Je možné si pohybovou aktivitu opakovaně naplánovat různým cvičením jako je chůze, cvičení nebo plavání (Sekot, 2015).

Životní styl

U každého jedince se vyvíjí celý život. V každé životní etapě je přizpůsoben aktuální životní situaci nebo sociální pozici. Jde o životní způsob jedince v různé věkové skupině a generaci. Životní styl se vytváří v každé fázi života a je tvořen podobou stylu odpovídající sociální pozici nebo zájmům. Nejde pouze o nadstandartní aktivity ve volném čase, ale například i způsob dopravy, trávení dovolené, nebo stolování. Volnočasové aktivity jsou velmi významné pro děti ve věku 15 až 17 let, kdy je mohou spojovat s navazováním kontaktů a rozvoji mezilidských vztahů. K nejvýraznější změně životního stylu dochází se zaměstnáním a založením rodiny (Holczerová, Dvořáčková, 2013).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 METODIKA VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Vzhledem k tématu bakalářské práce, je pro praktickou část zvolen výzkum kvalitativní s využitím metody IPA. Tento výzkum se vztahuje ke zkoumaným jevům s potřebou je popsat a odhalit jejich specifické rysy. Při tomto druhu výzkumu na rozdíl od kvantitativního nezkoumáme rozsáhlé soubory jevů, ale pouze jednotlivé případy podrobněji. Získáme tak možnost podrobného náhledu do výzkumu s jedinci, zkoumat je můžeme v jejich přirozeném prostředí a v průběhu procesu (Průcha, 2014).

Kvalitativní výzkum musí splnit určitá kritéria, podle kterých se pak stane hodnověrným. Existují různé systémy, s různými kritérii, která zohledňují různé zvláštnosti kvalitativního výzkumu. My si vyjmenujeme tři nejčastější kritéria a tím je reliabilita, validita a zobecnitelnost. Reliabilita znamená jiným slovem spolehlivost, tím máme na mysli, že když se výzkum bude znovu opakovat získáme stejné závěry. Validita tento výraz naopak znamená pravdivost. Jde hlavně o nezaujatost výzkumníka, aby získané informace, které viděl nebo slyšel nebyly zkreslené, ale byly faktické. Zobecnitelnost, neboli přenositelnost, ve které se jedná o využití závěrů metody pro jiný případ (Hendl, 2016).

Při fenomenologickém výzkumu se snažíme zaměřit na osobní zkušenost. Výzkumník se jí snaží popsat bez své osobní zaujatosti a předsudků, které se snaží si při výzkumu uvědomit, aby je mohl vyloučit. Hendl ve své publikaci uvádí, že *tato zkušenost se může týkat osamocení, deprese, může se týkat vztahu k jinému člověku, nebo zkušenosti členství v nějaké organizaci nebo skupině* (Hendl, 2016, 284 s.).

3.1 Výzkumný problém

Zaměstnávání lidí s mentálním postižením slouží v dnešní době jako proces integrace do společenského soužití. Jde o socializaci znevýhodněných osob, formou pracovního procesu (Doležel, Vítková, 2007).

Praktická část této bakalářské práce bude věnována výzkumu, který se ptá: *Jaký význam má zaměstnávání lidí s mentálním handicapem pro další oblasti jejich života?*

Mnoho lidí s mentálním postižením ve svém životě dříve nenašli pracovní uplatnění, to se ale časem díky integraci v České republice změnilo. Jak to, že našli zaměstnání a uplatnění změnilo jejich život? Myslím si, že výsledky tohoto výzkumu, nebudou pouze užitečné, ale pro zainteresované lidi o tuto oblast i velmi zajímavé. V teoretické části jsme si vysvětlili veškeré pojmy, které se daného tématu týkají, jako jsou například druhy

mentálního postižení, jaké jsou možnosti kde můžou lidé s mentálním handicapem najít práci a co ovlivňuje kvalitu života, a tak půjdeme rovnou do praktické části výzkumu.

3.2 Výzkumný cíl a výzkumná otázka

Cílem tohoto výzkumu bude zkušenost. Zkušenost lidí s mentálním postižením, co jim zaměstnání přináší do života, čím jsou významní pro společnost, jestli pocítují uplatnitelnost a jaké další oblasti v jejich životě zaměstnání ovlivňuje.

Smith, Flowers a Larkin (2009, In Řiháček, Čermák a Hytych, 2013 s. 12) tvrdí že, výzkumná otázka v IPA se ptá, jak respondenti vnímají určitou situaci nebo zkušenost. Hlavní výzkumnou otázku, nevytvoříme studiem literatury, i když nám literatura v teoretické části pomohla objasnit spoustu důležitých informací ohledně tohoto tématu. Při formulaci výzkumné otázky, musíme předběžně počítat s daty, které nám mohou říct, jak je respondent zapojen do světa a jak mu rozumí. Otázka by měla objevovat, ne objasňovat. Vzhledem k principu metody IPA, by měla být výzkumná otázka formulována otevřeně, ovšem nesmí být příliš široká a ambiciózní (Řiháček, Čermák a Hytych, 2013).

Pro respondenty byly předem připraveny polostrukturované otázky. Jelikož organizace, kde jsme výzkum prováděli vznikla až v roce 2012, vycházeli jsme z toho, že práci získali až ve své dospělosti. Kdy je na přípravu pro odchod do povolání připravovala sociální služba a neměli příležitost ze školy jít rovnou do zaměstnání jako jiní občané. **Hlavní výzkumnou otázkou** se tak stala formulace: *Jaká je hlavní motivace pro lidi s mentálním postižením najít si zaměstnání?* Ostatní dílčí otázky:

- *Z jakého důvodu chtějí být lidé s mentálním handicapem zaměstnání? (finance, smysluplnost, být užitečný, být ve společnosti)*
- *Jaké cítí záporny v zaměstnání? (málo peněz, nízká motivace, krátký úvazek, podceňování okolí)*
- *Jaké cítí klady v zaměstnání? (smysluplné trávení času)*
- *Která z oblastí života je pro člověka s mentálním handicapem nejvíc důležitá? (vztahy, kariéra, finance, volný čas)*

3.3 Výzkumný vzorek

Výběr správného výzkumného vzorku závisí na kvalitě výzkumu. V IPA metodě se pracuje obvykle s nižším počtem respondentů. Při výběru je zásadní homogenita vzorku. Smith, Flowers a Larkin (2009, In Řiháček, Čermák a Hytych, 2013, 13-14 s.) uvádějí, že *klíčovým požadavkem zůstává, aby respondenti dobře reprezentovali daný fenomén (téma), který nás zajímá, což klade nárok na výzkumníka, aby pečlivě vybral takové participanty, kteří jsou nositeli daného jevu, či jej „produkují“*.

Výzkumným vzorkem v této bakalářské práci jsou tři zaměstnanci integrovaného sociálního podniku Naděje, otrokovická o.p.s. Jedná se o dva muže a jednu ženu. Tito respondenti jsou si blízcí věkem, v rozpětí mezi 40-45 let, a také jsou to kolegové na pobočce v Uherském Hradišti. Muži pracují většinou v týmu na úklidu veřejného prostranství, které probíhá ve venkovním prostředí města. Žena pracuje v dílně, kde se třídí drobný elektroodpad, stříhají kabely a vyrábí výroční přání. Ve výzkumu nebudu uvádět jejich pravé jména, ale pouze věk. Všichni tři respondenti mají diagnostikované lehké mentální postižení a pobírají invalidní důchod. Bydlí v Uherském Hradišti nebo v Kunovicích pod záštitou sociální služby chráněného bydlení. Polostrukturované rozhovory byly vytvořeny tak, aby se přiblížili jazyku a porozumění respondentů.

Charakteristika zaměstnavatele: Výzkum probíhal v integračním sociálním podniku nesoucí název Naděje, otrokovická o.p.s., který byl založen v roce 2012. Jedním ze zakladatelů je nezisková organizace NADĚJE, která poskytuje po celé České republice registrované sociální služby. Na pobočce v Uherském Hradišti pak jde o sociální služby zaměřené pro lidi s mentálním postižením. Jeden z hlavních důvodů založení sociálního podniku Naděje, otrokovické o.p.s. byl proces integrace, svých uživatelů sociálních služeb, na pracovní trh. Zároveň se díky spoluprací s městem se podařilo zaměstnat i lidi, kteří nevyužívali služeb NADĚJE. Dnes má organizace přes 50 zaměstnanců, kteří mají dlouhodobé placené pracovní uplatnění v jednom nebo i ve více provozech sociálního podniku Naděje, otrokovické o.p.s. Mezi zaměstnanci nejsou pouze lidé s mentálním postižením, ale i s jiným tělesným nebo duševním handicapem. Organizace působí v Otrokovicích, v Uherském Hradišti a na Vsetíně. V Otrokovicích nabízí a uplatňuje pracovní místa v gastro-provozu s názvem Epes Rabes, jídlo, které pomáhá, zaměřeném na catering, přípravu studené kuchyně a jednoduchého občerstvení. Zákazníci si objednávají cateringové služby na městské akce, rodinné oslavy nebo na firemní školení. Mezi další provozy

v Otrokovicích patří úklid veřejného prostranství, údržba zelených ploch a čištění areálu u zákazníka. Nově se v Otrokovicích od roku 2021 se také věnuje úklidu společných prostor v bytových domech. V Uherském Hradišti se sociální podnik věnuje úklidu veřejného prostranství, ve vybraných lokalitách, na zakázku města. Dále je možnost pracovat v dílně, kde se ručně třídí drobný elektroodpad, stříhají kabely a doplňkově vyrábějí výroční přání. V provozu na Vsetíně se už 5 let věnují úklidu společných prostor v bytových domech. V každém z provozů na práci dohlíží pracovní asistent, který může pracovníkovi dopomáhat, učit ho novým věcem a kontrolovat odvedenou práci. Zaměstnanci se tak učí větší sebejistotě a samostatnosti, přivydělají si finanční prostředky a jsou v kontaktu se společností. Noví zaměstnanci, kteří se uchází o práci jsou vybíráni podle svých schopností a dovedností. Často to jsou lidé, kteří prošli sociálně terapeutickou dílnou v NADĚJI, kde se naučili základním pracovním dovednostem. Jde například o chození do práce v čas, dodržování přestávek, schopnosti vzít si dovolenou, omluvit se, ale také o motorické dovednosti a jiné. Novou práci si chodí vyzkoušet buď za doprovodu sociálního pracovníka nebo na něj dohlíží pracovní asistent v příslušném provozu. Na mzdy pracovních asistentů a lidí s mentálním handicapem, které organizace zaměstnává, pak čerpá dotace z Úřadu práce (Naděje, 2022).

Jelikož organizace zaměstnává více jak 50 % osob se zdravotním postižením je organizace uznaná jako zaměstnavatel na chráněném trhu práce dle ustanovení 78 zákona o zaměstnanosti. Příspěvky organizace dostává na vynaložené prostředky nebo na mzdy ve výši 75 % skutečně vynaložených prostředků (Příspěvek na podporu zaměstnávání OZP, 2022).

3.4 Metoda sběru a tvorby dat

Polostrukturovaný rozhovor je nejčastěji používanou flexibilní metodou sběru dat v IPA. Tato metoda dává prostor respondentovi hovořit o tématu, zaujat v něm svůj postoj a rozvíjet svoje myšlenky. Zároveň výzkumník sleduje, jestli rozhovor směřuje stále k tématu a může tuto skutečnost ovlivnit (Řiháček, Čermák, Hytych, 2013).

Rozhovor probíhal v měsíci únoru, po pracovní době zaměstnanců sociálního podniku. Dopředu ovšem nevěděli, na co se jich budu ptát, a tak rozhovor probíhal spontánně, bez předchozí přípravy. Při rozhovoru jsme se drželi předem připravených otázek a v některých případech se vynořovaly další otázky navazující na získané informace. Podařilo se nám držet linii otázek a odpovídat jednu po druhé. Vzhledem k tomu,

že zaměstnanci nebyli schopni, nebo si nebyli jisti správně vyhodnotit to, že se rozhovor bude nahrávat na audiozáznam, zvolila jsem metodu zapisování. Naopak moje akceptace v tom nedělat to co je jim nepříjemné, i když by s tím třeba souhlasili, podpořila jejich otevřenost k rozhovoru.

S respondenty jsem se již osobně znala. Pracovali jsme ve stejné organizaci, ale napřímo jsme spolu nespolupracovali. Je to jeden z důvodů, proč jsme si vybrala výzkum právě na pobočce v Uherském Hradišti. Moje nejčastější působení přímo v práci se zaměstnanci probíhalo v Otrokovicích, a tak jsem chtěla zabránit i svému osobnímu zainteresování do zkoumaného problému. S každým respondentem jsem se setkala v jiný den, abych měla dostatek času na prepis svého původního zápisu. Jak doporučují Smith, Flowers a Larkin (2009, In Řiháček, Čermák a Hytych, 2013 15.s) že, *z metodologického hlediska je užitečné přepsat první rozhovor předtím, než povedeme rozhovor další*. Na začátku rozhovoru jsem vždy vysvětlila o co se jedná a odpověděla jsem na dodatečné otázky ze strany respondentů. Jak jsem se již zmínila, spontánně jsem zvolila metodu zapisování. Bylo to pro mě jako výzkumníka náročnější v tom, aby mi neunikla žádná informace ze strany respondentů. Naopak jsem se setkala s větší otevřeností ke zkoumanému problému. Domluvili jsme se na tom, že budu uvádět pouze fiktivní jména, ale věk ponecháme reálný. Samotné rozhovory pak probíhali velmi plynule. Skoro ke každé otázce jsem dostala informaci, někdy i pomocí doptávání se. Často jsem měnila formulaci otázky, abych ji co nejvíce přizpůsobila respondentovi. Mnohokrát mě jejich zkušenosti překvapily, i když jsem se snažila si držet odstup a náhled. Na konci rozhovoru jsme se rozloučily a vzájemně si popřáli mnoho dalších pracovních a životních úspěchů.

3.5 Postup analýzy

Smith, Flowers a Larkin (2009, In Řiháček, Čermák a Hytych, 2013) doporučují, aby výzkumníci při IPA analýze postup rozvíjeli kreativně a tvrdí, že neexistuje správný nebo špatný přístup k výzkumu. Mezi výzkumníky podporují i začátečníky, pro které vytvořili jednoznačný a strukturovaný postup. Ten začíná vždy u prvního rozhovoru, ve kterém provedeme analýzu, včetně identifikace témat. Stejně tak budeme pokračovat i u druhého a třetího rozhovoru a u všech budeme stejně tak provádět analýzu samostatně. Touto metodou získáme ke každému případu individuální přístup. Postup pro IPA si následovně popíšeme (dle Smith, Flowers a Larkin, 2009, In Řiháček, Čermák a Hytych, 2013, s. 16-17):

Reflexi výzkumníkoví zkušenosti s tématem výzkumu můžeme vnímat jako nultou fázi. Je potřeba si uvědomit vlastní motivaci, prekoncepte pro práci s tématem. Díky reflektování vlastních zkušeností s daným tématem jsme schopni dále užitečně pracovat s daty a zajistit přitom validitu analýzy.

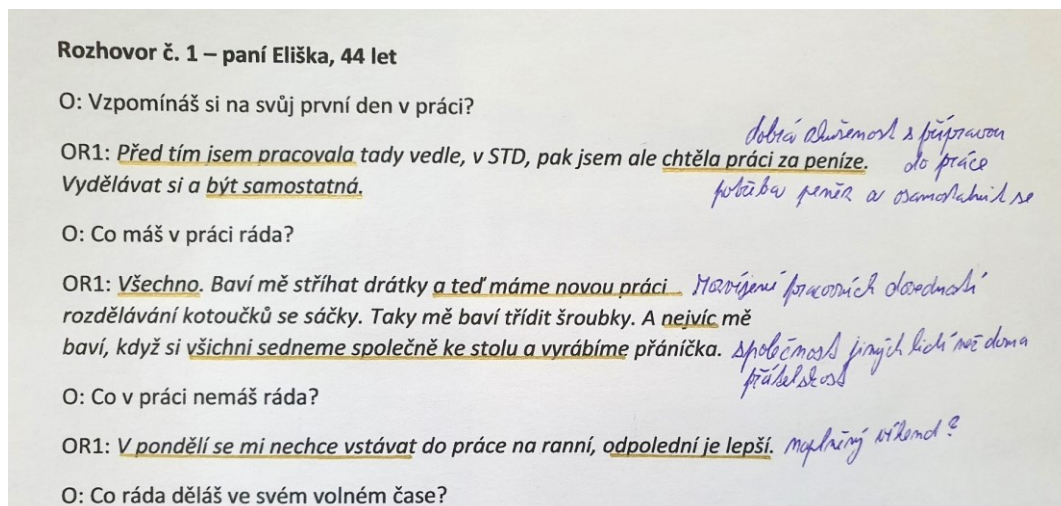
Mezi mé hlavní motivy, proč jsem si vybrala právě toto téma, bylo moje zaměstnání v sociálním podniku. Pracovala jsem se spousty zaměstnanců, kteří byli různě mentálně handicapovaní. Bylo pro mě ze začátku těžké brát je jako „normální“ zaměstnance a překonat v sobě potřebu pečovat. V momentě, kdy jsem si toto uvědomila, řekla jsem si, proč to takto nefunguje všude? Člověk i s tímto handicapem si zaslouží plnohodnotný život, kdy chodí do práce, může se naučit bydlet samostatně, zajde si po práci s kamarádem na kávu, nebo chce hrát fotbal. Aktuálně cítím, že lidé s handicapem jsou bráni jako číslo v tabulce a neřeší se kvalita jejich života a naplnění. Myslím si, že zaměstnání je právě jeden z těch kroků k plnohodnotnému životu. Cítit **uplatnitelnost, potřebnost, smysluplně naplnit čas** a zároveň si vydělat **finanční prostředky**.

Jako první krok uvádí **čtení a opakované čtení**. Je důležité, aby byl výzkumník tématem zaujat. Pročítání rozhovorů pak umožní výzkumníkovi, správně se vcítit do kůže respondenta (Řiháček, Čermák, Hytych, 2013).

Při opakovaném čtení rozhovorů, jsem si vybavila každého respondenta. Jejich náročnou životní situaci a pocit, který cítí. Díky zkušenosti s mentálním postižením z rodinného prostředí, mám vrozenou vlastnost velkého množství empatie, která mi napomáhá snadněji se vcítit do člověka a porozumět dobře jeho zkušenosti ze života.

Druhý krok nese fázi **počáteční poznámky a komentáře**. Tato fáze patří mezi nejdetailejší část analýzy. Nesmíme zavrhnout žádné části výzkumného materiálu a snažíme se zachytit vše co je důležité a zajímavé. Autoři doporučují tyto poznámky psát vlevo nebo vpravo po stranách textu. Píšeme cokoli, co nás k tomu napadne, parafrázujeme, nebo se zaměřujeme na podobnosti a rozdíly. Text si opakovaně pročítáme, nejlépe i s odstupem nebo klidně i pozpátku. To vše nám může umožnit, dívat se na respondentovu zkušenost z jiného úhlu pohledu (Řiháček, Čermák, Hytych, 2013).

V rozhovoru jsme se právě opakovaným čtením snažili najít v textu vše významné a zajímavé. Tyto informace pak byly podtrhávány přímo v textu. Když nás napadla poznámka, nebo komentář, zaznamenali jsme ho v pravé části textu (viz ukázka – obrázek č. 1.).



Obrázek č. 1 Ukázka textu s prvotními komentáři.

Ve třetí fázi se věnujeme **rozvíjení vznikajících témat**. Zabýváme se redukováním objemu dat prostřednictvím formulováním rodících se témat. Pracujeme s poznámky a komentáři, více než z textem od respondentů. Zatímco prvotní text je první zhodnocení zkušenosti respondenta, rozvíjející se nová témata zhodnocují naše porozumění tématu. Tyto nová vyvíjející se témata pak můžeme zaznamenávat na druhou stranu než poznámky a komentáře (Řiháček, Čermák, Hytych, 2013).

Při hledání a rozvíjení nových témat jsme postupovali opakovaným čtením a různými úhly pohledů. Témata jsme zapisovali na levou část rozhovoru u každého zvlášť. Nakonec jsme témata abecedně seřadili a zapsali do tabulky s počtem kolikrát se téma v rozhovoru zopakovalo (viz. ukázka - tabulka č. 1.).

Tabulka č. 1 Ukázka vznikajícího seznamu témat.

Počet témat	Rozhovor č. 1	Četnost + (Odpověď č.)
1.	Finanční prostředky	3x (1,5,6)
2.	Rozvoj schopností	2x (1,2)
3.	Samostatnost	1x (1)
4.	Společnost lidí z práce	1x (2)
5.	Zodpovědnost, potřebnost pro práci	1x (6)

Následuje čtvrtá fáze analýzy a tou je **hledání souvislostí napříč tématy**. V tomto kroku budeme zkoumat jejich vzájemné propojení. Když se vrátíme zpět na začátek analýzy, můžeme zaznamenat, že téma uvidíme v novém světle. Téma, které nesouvisí s výzkumným cílem můžeme vynechat, nemusíme použít všechna. Některá témata se stanou nově klíčová a některá se spojí v jedno téma. Cílem této fáze je vytvořit seznam témat hlavních a podtémat. Mezi kritéria zařazení do hlavního téma je četnost, bohatost a schopnost objasnit danou zkušenost (Smith a Osborn, 2003, In Řiháček, Čermák, Hytych, 2013).

Při pohlednutí na témata se jevily nové souvislosti mezi tématy. Nejčastěji opakující se témata jsme zvolili jako témata hlavní a zbytek témat, souvisejících s výzkumným cílem jsme zvolili jako témata podřazená. Nesouvisející jsme do souvislostí nepoužili (viz ukázka – tabulka č. 2.).

Tabulka č. 2 Ukázka seznamu s hlavními tématy a podtématy

Zaměstnání a finanční prostředky (hlavní téma)	
<u>Očekávání:</u>	<u>Realita:</u>
Lepší podmínky pro osamostatnění	Možnost zajít si do obchodu, dělat to co ostatní
Platnost v práci	Potřeba zpětné vazby a finančního ohodnocení

Tento krok jsme udělali u každého respondenta zvlášť, abychom docílili co nejvíce témat a zachovali si individuální pohled k jednotlivým zkušenostem.

Poté, co jsme zopakovali tyto kroky u všech rozhovorů, čeká nás závěrečná fáze analýzy a tou je **hledání vzorců napříč případy**. V této fázi propojíme jednotlivé analýzy a znovu mezi nimi hledáme souvislosti. Výsledkem tohoto závěrečného kroku je tabulkové znázornění vztahu mezi tématy u každého respondenta (Řiháček, Čermák, Hytych, 2013).

V našem výzkumu jsme vytvořili Tabulku č. 3., do které jsme zaznamenali respondenty podle pořadí rozhovorů a nadřazená hlavní témata taky dle pořadí.

Tabulka č. 3 Seznam hlavních témat z jednotlivých rozhovorů.

HLAVNÍ TÉMATA		
Rozhovor č. 1 – Eliška, 44 let	Rozhovor č. 2 – Teodor, 42 let	Rozhovor č. 3 – Vladimír, 43 let
Finance	Finance	Finance
Smysluplně strávený čas	Smysluplně strávený čas	Smysluplně strávený čas
Osamostatnění	X	Osamostatnění
Rozvoj schopností	X	Rozvoj schopností
Uplatnitelnost	Uplatnitelnost	Uplatnitelnost
Kvalita života	Kvalita života	Kvalita života

4 INTERPRETACE A PREZENTACE VÝSLEDKŮ

Z analytického pohledu je interpretace zásadní bod výzkumu. Je to dynamický a opakující se proces, kde výzkumník interpretuje respondentovu zkušenost. Nejdůvěryhodnější interpretace je ta, která je založena na respondentovi přímé citaci (Smith, Flowers a Larkin, 2009).

Při prezentaci výsledků převádíme témata do původní podoby, neustále doplňujeme našimi komentáři a přikládáme přímé citace od respondentů a tím ověřujeme naše tvrzení. Je důležité, abychom oddělili to, co interpretujeme, a to co tvrdí respondent. Výsledek strukturujeme podle hlavních témat a uvědomujeme si vztah mezi ostatními tématy (Řiháček, Čermák, Hytych, 2013).

Výsledky prezentujeme ideograficky a interpretujeme je podle jednotlivých respondentů. Hlavní témata pak charakterizujeme jedno po druhém. Popisujeme hlavní myšlenku a také ukazujeme, jak je téma prezentováno respondentem. Autoři doporučují se vrátit do rané fáze analýzy, protože poznámky a komentáře mohou popisovat myšlenky, které nám v této fázi mohou být užitečné (Fade, 2004, In Řiháček, Čermák, Hytych, 2013).

Výsledky budeme strukturovat podle pořadí jednotlivých rozhovorů s respondenty, dále je budeme rozdělovat na hlavní téma a podtémata.

4.1 Rozhovor č. 1

Respondentka Eliška

S respondentkou Eliškou se již tři roky osobně známe, ale pouze v pracovní rovině, kdy jsme se jednou za dva měsíce pozdravily a navzájem si vyměnily zdvořilosti. Pro kontaktování a domluvení schůzku jsem poprosila pracovního asistenta sociálního podniku. Setkaly jsme po pracovní době paní Elišky, v útulném prostředí blízké zasedací místnosti. Paní Eliška měla dost času, než jí odjížděl autobus, atak jsme ho víceméně strávily spolu. Na všechny otázky velmi vstřícně a ochotně odpovídala a rozhovor se nesl ve velmi přátelském duchu.

Paní Eliška má 44 let a pracuje v provozu dílny, kde se věnuje manuální práci. Pobírá invalidní důchod a bylo jí diagnostikováno mentální postižení již v raném věku. Bydlí v chráněném bydlení, společně s jinými lidmi s tímto postižením. Do práce nastoupila v začátcích, kdy organizace začala v Uherském Hradišti působit, a to v roce 2017.

- 1. Finance – A dobrá zkušenost s přípravou do práce:** Finance jsou pro respondentku Elišku významný důvod, proč chtěla získat zaměstnání. Proto dříve využila možnosti navštěvovat registrovanou sociální službu, sociálně terapeutickou dílnu, kde se zdokonalovala v získávání pracovních návyků bez možnosti vydělat si finanční prostředky: „*předtím jsem pracovala tady vedle v STD, pak jsem chtěla práci za peníze*“. Tuto zkušenost také měla od ostatních lidí z chráněného bydlení a měla je jako vzor „*chtěla jsem vydělávat peníze, bylo to moje přání, a taky ostatní chodili pracovat, tak co bych nešla taky*“. Pro respondentku je důležité, když ví, že jí přišla výplata „*a na výplatu se vždycky těším*“.
- 2. Smysluplně strávený čas – Společnost ostatních kolegů:** Pro respondentku je v práci důležitý a oblíbený moment, když je zahrnutá společností „*a nejvíc mě baví, když si všichni sedneme společně ke stolu a vyrábíme práníčka*“. Nejenom jiná společnost, ale i pracovní náplň, je pro paní Elišku důležitá. „*Baví mě stříhat drátky... taky mě baví třídit šroubky*“.
- 3. Osamostatnění – Vlastní volba:** Paní Eliška sama vyjádřila potřebu být samostatná a uvědomuje si, že lepší finanční prostředky jí k tomu dopomůžou „*pak jsem, ale chtěla práci za peníze. Vydělávat si a být samostatná*“.
- 4. Rozvoj schopností – Osobní zájem o posun:** Respondentka se připravovala v sociálně terapeutické dílně na práci, ve které bude vydělávat peníze. Měla jasný cíl a uvědomuje si, čeho chtěla dosáhnout „*Předtím jsem pracovala tady vedle, v STD, pak jsem ale chtěla práci za peníze*. Dále se taky nebrání novým činnostem. Při otázce, co má v práci ráda, se nebála zmínit novou pracovní činnost „*Všechno. Baví mě stříhat drátky a teď máme novou činnost*“.
- 5. Uplatnitelnost – Pocit dobře odvedené práce:** Paní Eliška si doslova libuje ve slovních pochvalách „*máme šikovnou paní vedoucí, která nás pořád chválí, a to se mi moc líbí*“. Ale i přesto pochvalu překoná skutečnost, že za dobře odvedenou práci přijde výplata „*a na výplatu se vždycky nejvíc těším*“.
- 6. Kvalita života – Naplněný víkend:** Respondentka uvádí že „*v pondělí se mi nikdy nechce vstávat do práce na ranní, odpolední je lepší*.“ Při doplňující otázce jsem se pak dozvěděla, že víkendy tráví s CHB na výletech. Tuhle zkušenost má jistě spousta z nás. Po práci ráda tráví čas sama „*ráda stavím puzzle, vyšívám, dívám se na TV...*“ Tady bych čekala skutečnost, že bude ve společnosti lidí z CHB.

4.2 Rozhovor č. 2

Respondent Teodor

Také s respondentem Teodorem se osobně známe, i když v menší míře, jak s respondentkou Eliškou. Opět jsem oslovila pracovního asistenta, aby mi pomohl domluvit schůzku s respondentem po pracovní době, v zasedací místnosti. Velice mě těší, že si na mě udělal čas a nejel rovnou na kole z práce.

Teodor má 42 let a pracuje v organizaci nejkratší dobu ze všech respondentů. Nastoupil na konci roku 2020. Nastoupil do provozu, který po celý rok chodí sbírat odpadky na veřejné prostranství města Uherské Hradiště. Diagnostikované mentální postižení má již od raného věku. Do práce se přihlásil po doporučení pracovníků chráněného bydlení.

- 1. Finance – a zpětná vazba** – ráda bych zmínila jeho pohled na ohodnocení, který mi přijde velmi zajímavý. *„Výplatu neřeším a na slovní ohodnocení nereaguji. Hodnocení prý člověka ponižuje“*. Z toho nám může vyplynout, že si je vědom stránky lepšího finančního zabezpečení, ale není pro něj důležitá. I podle ostatních odpovědí se nám může zdát, že pan Teodor má potřebu se odlišovat, naproti tomu však potřebuje vzor v autoritě, se kterou souhlasí a nechá se tím ovlivnit.
- 2. Smysluplně strávený čas – oblíbená náplň práce:** pan Teodor je milovník přírody a záleží mu na čistém prostředí *„sbírám odpadky a čistím město. Mám rád přírodu a chci, aby byla čistá“*. Jde vidět, že respondent v tom vidí víc než jen zaplnění volného času, je to pro něj smysluplné.
- 3. Uplatnitelnost – užitečnost:** jeden z důvodů, proč chtěl získat respondent zaměstnání je *„chtěl jsem být užitečný“*. Zároveň tuto skutečnost vysvětluje tím, že *„jednou jsem slyšel, jak jeden politik z nejmenované strany řekl: kdo pracuje je borec. Zaujalo mě to“*. A tady se znovu vracíme k tomu, že jeho rozhodnutí podnítil výrok nějaké autority, v tomto případě politika.
- 4. Kvalita života – přátelství:** pan Teodor na mě působí dost uzavřeně, se snahou odlišit se. Například ve volném čase *„rád si čtu, chodím na internet a cvičím jógu“* jde vidět, že vyhledává aktivity, které bohužel nejsou běžné pro lidi s mentálním handicapem. Nicméně mě překvapil fakt: *„našel jsem si tu jednoho kamaráda. Teda spíš kamarádku. Hodně si rozumíme. I přes všechny rozlišnosti s lidmi okolo, se dokázal spřátelit s člověkem, který ho může vracet z jeho jinakého světa do reality.*

4.3 Rozhovor č. 3

Respondent Vladimír

S panem Vladimírem se známe, opět v pracovní rovině, již tři roky. Když se ho jeho pracovní asistenti ptali, jestli je ochotný se mnou podstoupit rozhovor, neměl s tím problém. Pana Vladimíra vnímám jako velmi pohodového člověka a v tom samém duchu se nesl i náš rozhovor.

Panu Vladimírovi je 43 let a pracuje v provozu úklidu veřejného prostranství v Uherském Hradišti. Je tam už přes 5 let, patří mezi nejzkušenější zaměstnance. Bydlí v chráněném bydlení, přímo ve městě a také mu byla diagnostikována mentální porucha v raném věku, takže pobírá invalidní důchod.

- 1. Finance – výplatu neřeším:** Respondent Vladimír uvedl že „výplatu neřeším“. V rozhovoru také zmínil, že důvodem získání zaměstnání bylo „*abych měl pohyb a taky si vydělat peníze*“. Respondent své stanovisko zastává a zároveň ho vyvrací. Nebo se zde můžeme zamyslet nad možností, že respondent neví, kolik přesně peněz dostává k výplatě, a tak ví, že mu chodí, ale neřeší kolik.
- 2. Smysluplně strávený čas:** pro respondenta je důležité to, co v práci dělá „*sbirání odpadků a to, že chodím po venku, díky tomu jsem v lepší kondici a dýchám čerstvý vzduch*“. Tímto výrokem si pan Vladimír uvědomuje, jak podstatná je pro něj náplň práce. Že nejde jen o pouhé vyplnění času mezi snídaní a obědem.
- 3. Osamostatnění – snění o budoucnosti:** toto téma vyplynulo velmi náhodně, ale myslím si, že je pro respondenta velmi důležité. „*Chodím do parku, mezi lidi. Sednu si na lavičku a přemýšlím. Většinou přemýšlím o budoucnosti a tak.*“ I když respondent nechtěl vyjádřit konkrétně co si tak představuje, zaujalo mě to, že chodí do parku mezi cizí lidi. Rád je pozoruje a u toho přemýšlí o své budoucnosti. Tato myšlenka může vést k touze osamostatnit se a nebydlet na chráněném bydlení.
- 4. Rozvoj schopností – stereotypní práce:** pan Vladimír se vyjádřil, že „*nerad dělám rolky, to je náhradní činnost, když je škaředě a nejde se ven*“. Respondentova zkušenost je taková, že rád dělá to, co dělá již pět let v práci. Nemá zájem o jinou práci, navíc když „rolky“ byla nová činnost, jak nám zmínila respondentka Eliška.
- 5. Uplatnitelnost – slovní hodnocení:** pan Vladimír má rád, když ví, že jeho práce bude náležitě slovně ohodnocena „*mám rád, když mě vedoucí pochválí*“. Tím si taky

může uvědomit, že je potřebný pro výkon této činnosti, protože ji dělá předpokládáme velmi dobře.

- 6. Kvalita života – pohyb a čerstvý vzduch:** respondent se vyjádřil, že během práce „*chodím po venku, díky tomu jsem v lepší kondici a dýchám čerstvý vzduch*“. Jsou to pro něj důležité hodnoty, které pak využívá i při volnočasových aktivitách „*chodím do parku, mezi lidi*“. Je to i jeden z důvodů proč si zvolil právě toto zaměstnání „*hlavně, abych měl pohyb*“. Tento přístup zajisté posiluje respondenta v jeho zdravém životním stylu, i když se zmínil že „*doma se dívám na televizi*“. Můžeme v tom rozpoznat zkušenost, že doma tráví čas rád sám, naopak mimo chráněné bydlení, je rád mezi kolegy a cizími lidmi.

4.4 Společná témata a výsledky

Po provedení jednotlivých rozhovorů budeme pokračovat další fází. Budeme vyhledávat jednotlivá společná témata a zaměříme se na průnik spojující příběhy. Cílem bude najít společný charakteristický rys pro jednotlivý zkoumaný fenomén.

Témata vynořená z rozhovorů jsou sice velmi podobná, ale každá zkušenost respondenta je originální a jedinečná. Důležitým spojujícím prvkem je uvědomění, že mít zaměstnání má zásadní vliv na kvalitu života napříč všemi tématy. V této fázi se zaměříme na všechny společné motivy, které pomáhají objasnit výzkumnou otázku: **Jaká je hlavní motivace pro lidi s mentálním postižením najít si zaměstnání?** V této části již nebudeme používat přímé citace respondentů z jednotlivých rozhovorů.

- 1. Finance** – téma finance patřilo mezi nejčastěji probírané. Většinou jsme se shodli na tom, že finance podporují respondenty v potřebě osamostatnit se. Platí to hlavně v případě respondentky Elišky, která cílevědomě šla za touhou vydělávat si finanční prostředky, aby mohla být samostatná. Respondent Vladimír tuto skutečnost potvrdil tím, že to byl jeden z důvodů, proč chtěl získat zaměstnání, i když v prvním momentu označil pohyb. Naopak se nám překvapivě odlišil pan Teodor, který peníze v žádném případě neřeší, a zmínil se, že hodnocení člověka ponižuje. Můžeme v tom vidět jeho jinakost a možná taky vzdor vůči systému. Finanční stránka člověka může mít zásadní vliv pro všechny další oblasti. Díky lepší finanční situaci si můžeme kupovat kvalitní potraviny a tím si udržovat zdravý životní styl. Nebo můžeme chodit plavat, do posilovny, zajít si do obchodu s oblečením na něco pěkného na sebe, nebo si libovat ve vůních neznámého parfému. Pro někoho možná přežitěk

a nadbytečnost, ale pro člověka s postižením a jeho pocit začlenění to může mít významný vliv. Bohužel, ze zkušenosti a zvědavosti dobře vím, že s pomocí sociálních pracovníků přepočítávají každou korunu, aby si mohli koupit něco na přilepšenou. A samozřejmě pohled společnosti na člověka upraveného, voňavého a platného je pozitivnější.

- 2. Smysluplně strávený čas** – většinou se respondenti shodli na tom, že náplň práce, činnost, kterou dělají nebo vytváření, naplňuje jejich očekávání a práce je pro ně smysluplná. Každý respondent to ovšem dělá s jiným záměrem. Paní Eliška, je zřejmě velmi pracovitá, protože ji baví všechny činnosti, které také vyjmenovala. Vyzdvihla však zkušenost, že nejvíc pro ni znamená, když si všichni sednou spolu ke stolu a pracují. Respondent Teodor je milovníkem přírody. To, že může chodit a sbírat odpadky, je pro něj naplňující, protože sám tvrdí, že chce, aby byla čistá. Podobný záměr má i pan Vladimír, kterého hlavní motiv je chození na čerstvém vzduchu a tím si zlepšit také fyzickou kondici. Smysluplně strávený čas zasahuje do všech aspektů lidského života. Většina dne by měla být zaplněna smysluplně, aby člověk mohl žít kvalitní život. Jsou různé možnosti, pomocí kterých dojde k naplnění. Může to být správně vybraná pracovní pozice, naplnění volného času pohybovou nebo kulturní aktivitou, setkávání se s přáteli a poznávání nových lidí, nebo trávení času sám se sebou v přírodě. Každý člověk je jedinečný a má specifické požadavky pro smysluplně strávený čas. Důležité, ale je, aby to přineslo pozitiva, aby dělal to, co sám chce, věděl to, co nechce a nikdo ho k ničemu netlačil.
- 3. Uplatnitelnost** – tuto skutečnost si respondenti uvědomují po slovním hodnocení nebo po zpětné vazbě svého nadřízeného. Je to případ paní Elišky a pana Vladimíra, kteří jsou velmi rádi, když dostanou pochvalu za dobře odvedenou práci. Respondent Teodor si uvědomuje, že díky zaměstnání se stal užitečným. Motivoval ho k tomu výrok politika, který si velmi dobře zapamatoval a šel konat. Uplatnitelnost neboli užitečnost člověka pro společnost, je důležitým faktorem pro pozitivní vnímání lidí s mentálním handicapem. Panuje mnoho předsudků, kdy si lidi domýšlí, jak to asi v práci může vypadat, že lidi s handicapem jsou na obtíž, že si na práci pouze hrají nebo že by měli raději sedět doma zavření. Všechny tyto negace plynou z nedostatku informací a nejspíš taky z bohaté fantazie a zkušeností. Nicméně realita je naštěstí někde jinde, a to nám taky ukazuje tento výzkum. Když při práci na veřejném prostranství, která se může zdát jako nelibá, dostanete pochvalu od občana města

je to pro zaměstnance velká motivace v tom dál pokračovat. Cítí, že to, co dělá je důležité nejenom pro něj, ale i pro ostatní občany.

- 4. Kvalita života** – toto téma se stalo velmi důležité a možná i souhrnné. Respondentka Eliška, díky lepší finanční situaci pociťuje větší samostatnost. Také si díky tomu může kvalitněji vyplnit svůj volný čas. Respondent Teodor taky aktivně využívá volnočasových aktivit, kdy rád čte a cvičí jógu. Zaměstnání mu také dalo přínos dobré kamarádky, se kterou si velmi rozumí. Pan Vladimír je spokojený, protože si díky zaměstnání může udržovat své psychické i fyzické zdraví. Mohli bychom toto téma použít jako hlavní mezi hlavními, a to díky tomu odrazu, že lepší kvalita života závisí na finančních prostředcích, smysluplně strávenému času a pocitu platnosti v zaměstnání. Kvalita života se nám neustále promíjí mezi jednotlivými tématy, které se navzájem promíjí mezi sebou. Je důležité si uvědomit, že každý má jinou hranici kvalitního života a jiné cíle pro postavení ve společnosti. Člověk je individuální osobnost a pokud si není schopen tuto hranici uvědomit, je zapotřebí, aby mu v tom někdo kompetentní dopomohl. V našem případě se může jednat o opatrovníka nebo sociálního pracovníka.

Následně budeme prezentovat výsledky dílčích výzkumných otázek:

Z jakého důvodu chtějí být lidé s mentálním handicapem zaměstnání?

Každý z respondentů měl jinou motivaci, pro získání zaměstnání. Respondentka Eliška už dopředu věděla, že chce práci za **peníze**. Absolvovala předtím trénink ve službě sociálně terapeutické dílny, která jí pomohla rozvinout svoje dovednosti, které následně používá v zaměstnaneckém poměru. Z odpovědi respondentky Elišky rovněž víme, že po placeném zaměstnání toužila hlavně proto, aby se stala samostatná. Za to pan Teodor v rozhovoru uvedl, že chtěl být **užitečný**. Byl k tomu sice motivován, ale k uvědomění, že může být pro společnost přínosem svou práci došel a hrdě svou náplň práce vykonává. Uvedl, že je pro něj důležitá příroda a to, aby byla čistá, a právě z toho plyne jeho pocit užitečnosti. Pan Vladimír si podobně jako respondentka Eliška chtěl vydělat peníze. Ovšem jeho hlavní motivace se stal pohyb. **Pohyb** je pro pana Vladimíra velmi důležitý, přináší mu lepší fyzickou i psychickou kondici. Nerad vykonává náhradní pracovní činnosti, protože ta se odehrává na dílně v uzavřeném prostoru, a to panu Vladimírovi nevyhovuje.

Jaké cítí klady v zaměstnání?

Respondentka Eliška je v zásadě spokojený zaměstnanec. Při odpovědi na tuto otázku, nejenom že zářila štěstím, ale hnedka odpověděla jednoznačně, že se jí tam líbí všechno. Při rozvinutí odpovědi, jsme se dozvěděli, že jde hlavně o **náplň práce a společnost** ostatních kolegů, se kterými si velmi rozumí. Veškeré činnosti, které dělá s úsměvem vyjmenovala a žádnou nevynechala. Obzvláště vyzdvihla společné chvíle, které tráví s kolegy při práci. Pan Teodor, jak jsme se již zmínili vidí svůj pracovní prospěch v **užitečnosti**. Je rád, že může chodit po venku a čistit přírodu. Je to pro něj velmi důležité a **smysluplně naplněný čas** v práci. I přes jeho individuální povahu a potřebu být mimo společnost kolegů, se mu podařilo najít kamarádku, se kterou si velmi rozumí a můžou společně svůj dobrý vztah rozvíjet i mimo pracovní dobu. Pan Vladimír je rád, když je pěkně a může chodit po venku, na čerstvém vzduchu a mít u toho pohyb. Byla to jedna z jeho kritérií, když se rozhodoval, co chce dělat a proč chce získat zaměstnání a daří se mu to neustále naplňovat.

Jaké cítí zápory v zaměstnání?

Během rozhovoru bylo velmi těžké pro všechny respondenty odpovědět na tuto otázku. U paní Elišky docházelo k tomu, že všechno je růžové a nic jí v práci nevadí. Nakonec si vybavila skutečnost, že v pondělí nerada chodí na ranní směnu, ale raději si pospí a jde na odpolední. Respondentka si tak uvědomuje, co je a není pro ni **pohodlné**. Jelikož všichni zaměstnanci mají podmínky pro práci stejné i ona jednou za čas musí stávat na ranní směnu. Pan Teodor odpověděl, že ho nic nenapadá. Přitom se neustále ohlížel, jestli náhodou někdo nejde nebo neslyší. I když jsem podmínky nastavila, aby nedocházelo k vyrušování při rozhovoru. Napadla mě možnost, že je to choulostivá otázka a je možné, že v mém případě došlo ke střetu zájmů. Jelikož jsem pracovala ve stejné organizaci, ale na jiném místě. Nebo, že panuje **nedůvěra** mezi ním, jeho kolegy a vedoucími pracovníky. I přes ubezpečování se mi nepodařilo od pana Teodora získat odpověď. U pana Vladimíra jsme se znovu setkali s **nespokojeností při náhradní činnosti**, kterou musí podstoupit, když je venku obzvláště škaredé počasí.

Která z oblastí života je pro člověka s mentálním handicapem nejvíc důležitá?

Pomocí výzkumu se nám podařilo zjistit hlavní témata, která souvisí i s touto výzkumnou otázkou. Pro paní Elišku jsou důležité hlavně **finance**, které nejčastěji v rozhovoru zmiňovala. Je to pro paní Elišku jeden z kroků k cílenému osamostatnění se.

Dále je to rozvoj schopností, posouvá svoje hranice dovedností a ráda vyhledává nové činnosti. Neméně důležitá je pro ni **společnost** lidí. O panu Teodorovi jsme díky výzkumu dozvěděli, že je pro něj důležité **být individuální** člověk, který chce hlavně být užitečný nejen pro společnost. Vyhledává informace, které ho následně motivují a vybírá si z nich právě to, co dá jeho práci smysl. Pro pana Vladimíra je důležitý zdravý **životní styl**. Upřednostňuje pohybové aktivity, jak v práci, tak při procházkách do parku. Rád chodí mezi lidmi, které nezná. Toto zjištění během celého výzkumu bylo pro mě velmi překvapivé. Že všichni respondenti neprojeví zájem o svůj život v komunitě.

4.5 Reflexe limitů výzkumu

Tyto získané výsledky, které jsme získaly díky použití metody IPA, můžou být zkreslené subjektivním viděním, nebo nedostatkem nadhledu. Jak ze strany výzkumníka, tak i ze strany respondentů. S tímto faktem, se ovšem v našem zvoleném výzkumu počítá a je akceptovatelný. Hlavně je důležité vyvarovat se tomu, aby nedocházelo ke zkreslování zkušeností. Po celou dobu rozhovoru jsme se snažili o co největší sebereflexi a její udržování. Pomohlo nám výsledky výzkumu ukázat nezávislé osobě k nahlédnutí, i když bylo potřeba, aby osoba měla již zkušenosti s lidmi s mentálním postižením.

4.6 Doporučení pro praxi

Výsledky našeho výzkumu prezentují, že všichni respondenti se zamysleli nad tím, jaký význam má zaměstnání pro jejich kvalitu života. Všechny výsledky z jednotlivých rozhovorů jsou jedinečné. Mohli se zamyslet nad minulostí a uvědomit si rozdíl, který proběhl díky integraci mentálně postižených lidí na trh práce. Někteří z respondentů získali práci díky svým dovednostem a jedna respondentka díky možnosti natrénování činností v sociálně terapeutické dílně. Motivaci najít si zaměstnání se nám podařilo díky analýze definovat. Naše očekávání se většinou vyplnila a hlavní motivací se stali finance, smysluplně strávený čas, uplatnitelnost, a to vše s ohledem na kvalitu života. Vedlejším cílem je využití výsledků v praxi. Tyto výsledky by mohly být přínosem pro lidi s handicapem, jejich rodiny, příbuzné, přátelé i okolí. Pečujícími nebo asistujícími lidmi. Můžou to být rodinní opatrovníci, přidělení opatrovníci státem, sociální pracovníci v různých neziskových organizacích. Hlavním motivem pak je, aby dopomohli člověku s handicapem ucházet se o práci, protože vhodným výběrem se může zlepšit kvalita jejich života. Výsledky mohou být užitečné i pro organizace, které zaměstnávají nebo mají v úmyslu zaměstnávat lidi s mentálním handicapem. Mohou získat jiný pohled na práci člověka s mentálním

postižením, a to bez předsudků. Nevyjímaje i pro státní instituce, zabývající se tvorbou legislativy, která řeší problematiku zaměstnávání lidí se ZP. Tyto instituce již teď v mnohém podporují lidi se zdravotním postižením. Nicméně je zapotřebí se problematice neustále věnovat a hledat nové kroky a legislativy pro motivaci zaměstnavatelů zaměstnat pracovníky s mentálním postižením. Zároveň by výsledky mohly mít vliv na instituce zaměřující se na vzdělávání dětí s handicapem, nebo pro poradenskou činnost v této oblasti.

V dnešní době je většina informací sdílená pomocí internetu. Můžeme tam najít spoustu informací možností zaměstnání lidí s mentálním handicapem v našem okolí. Pomocť s tímto problémem může i úřad práce, který spolupracuje se zaměstnavateli OZP. Neziskové organizace, které nabízí sociální služby, nebo poradenství jsou další možností využití informací. Dále bych se zaměřila na sociální podniky a jiné chráněné pracoviště. Osobní zkušenost zaměstnance je taky jedna z možností, jak interpretovat problematiku a řešení jiným lidem s postižením, kteří mají zájem osamostatnit se nebo naplno využít svůj volný čas.

Podporu bych doporučila i pro definování kvalitního života u jednotlivých lidí s mentálním handicapem. Je potřeba analyzovat jejich možnosti a potřeby, aby se stal jejich život plnohodnotně zaplněným. Díky tomu se může zlepšit jejich přijetí společností a taky potenciálními zaměstnavateli. Tuto analýzu jsme si představili v teoretické části.

Kvalitní zdraví a prospěšný životní styl si zaslouží každý z nás. Nikdo by na tomto světě neměl být upírán o možnost volby, kterým směrem se chce vydat. Naštěstí se časem objevují díky transformaci sociálních služeb nové možnosti pro lidi využívající tyto služby. Doufám, že budou nadále kvalitnější.

ZÁVĚR

Práce je pro nás běžnou životní etapou. Ale i člověk s mentálním handicapem by měl dostat příležitost získat zaměstnání. Potenciální zaměstnavatelé si často nesou různé předsudky, protože nemají dostatečný počet informací. Cílem této bakalářské práce bylo podat co nejvíc informací o lidech s mentálním postižením, možnosti jejich zaměstnávání, a to i s ohledem na kvalitu jejich života. V teoretické části jsme si popsali různé úrovně mentálního postižení, prezentovali jsme možnosti vzdělávání a řekli jsme si pohled, jak jsou a jak by měli být vnímáni ve společnosti. Zmínili jsme se o zaměstnávání lidí s mentálním handicapem, a jeho přínosy i pro zaměstnavatele. Dále jsme si definovali pojem kvalita života, životní styl a pohybové aktivity, které jsou důležitou součástí naplnění životních cílů.

Praktická část se nesla v duchu významu zaměstnávání lidí s mentálním handicapem pro další oblasti jejich života. Tuto hlavní výzkumnou otázku jsme řešili pomocí kvalitativní metody a interpretativní fenomenologickou analýzou, která je zaměřená především na osobní zkušenosti respondentů. Na jejich motivaci, proč chtěli získat zaměstnání. Můžeme si také uvědomit, jak se jim daří udržovat si toto dlouhodobé pracovní místo, ve jmenovaném sociálním podniku. Podařilo se nám zjistit a potvrdit skutečnost, že zaměstnání, pro člověka s handicapem přináší především čtyři důležitá životní odvětví. Jsou to finance, smysluplně strávený čas, uplatnitelnost a kvalita života. Myslím si, že když se každý z nás dokáže zamyslet, co pro něj znamená práce, určitě najdeme shodu minimálně s jednou z možností.

Tato bakalářská práce může sloužit komukoliv kdo se touží dozvědět více informací o zaměstnávání lidí s mentálním postižením. Věřím, že zjištěné zkušenosti jsou velmi pozitivní a při sdílení těchto pozitivních zkušeností, by mohli dostat příležitost i další lidé s handicapem. Naopak zaměstnavatelé, kteří dosud váhali nad zaměstnáváním lidí s mentálním postižením, by mohli být motivováni vytvořit ve své organizaci chráněné pracovní místo. Přinese to zlepšení sociálního statusu nejen pro člověka s handicapem, ale i díky příspěvku a dopomoci pracovního asistenta, třebaže dočasné, může mít zaměstnání tohoto člověka smysl.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ČERNÁ, Marie, ŠIŠKA, Jan, STRNADOVÁ, Iva. Česká psychopedie. Praha: Karolinum. 2015. ISBN 978-80-246-3071-7.

DOLEŽEL Rudolf, VÍTKOVÁ, Marie. Zaměstnávání osob se zdravotním postižením. Brno: Paido, 2007, 125 s. ISBN 978-80-7315-143-0.

FADE, 2004 In ŘIHÁČEK, Tomáš, ČERMÁK, Ivo a HYTYCH Roman. Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy. Brno: Masarykova univerzita. 2013. ISBN 978-80-210-6382-2.

HOLCZEROVÁ, Vladimíra, DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar. Volnočasové aktivity pro seniory. Praha: Grada Publishing a.s., 2013, ISBN 978-80-247-4697-5.

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. 4. vydání. Praha: Portál, 2016, 440 s., ISBN 978-80-262-0982-9.

KOMENDOVIÁ, Jana. Pracovní podmínky osob se zdravotním postižením. Ostrava: Key Publishing s.r.o., 2009, 158 s., ISBN 978-80-7418-022-4.

KURKOVÁ, Gabriela, FRANZOVÁ Petra, BEDNÁRIKOVÁ, Daniela. MANUÁL: Jak založit sociální podnik. Praha: P3 – People, Planet, Profit, o.p.s. 2015. ISBN 978-80-260-7401-4.

MATOUŠEK Oldřich. Slovník sociální práce. 2. vydání, Praha: Portál, 2008, 272 s., ISBN 978-80-7367-368-0.

PRŮCHA, Jan. Andragogický výzkum. 1. vydání, Grada publishing, a.s., 2014, 152 s., ISBN 978-80-247-5232-7.

ŘIHÁČEK, Tomáš, ČERMÁK Ivo a HYTYCH Roman. Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy. Brno: Masarykova univerzita. 2013. ISBN 978-80-210-6382-2.

SEKOT, Aleš. Pohybové aktivity pohledem sociologie. Brno: Masarykova Univerzita. 2015. ISBN 978-80-210-7918-2.

SMITH a OSBORN, 2003 In ŘIHÁČEK, Tomáš, ČERMÁK, Ivo a HYTYCH Roman. Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy. Brno: Masarykova univerzita. 2013. ISBN 978-80-210-6382-2.

SMITH, FLOWERS a LARKIN, 2009 In ŘIHÁČEK, Tomáš, ČERMÁK, Ivo a HYTYCH Roman. Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy. Brno: Masarykova univerzita. 2013. ISBN 978-80-210-6382-2.

ŠVARCOVÁ, Iva. Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče. 1. Vydání, Praha: Portál, 2000, 184 s., ISBN 80-7178-506-7.

VALENTA, Milan, MICHALÍK, Jan, LEČBYCH Martin. Mentální postižení, 2 vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 2018, ISBN 978-80-271-0378-2.

VÍT, Petr. Praktický právní průvodce pro neziskové organizace. Praha: Grada Publishing a.s., 2015, 160 s., ISBN 978-80-247-5477-2.

VÍTKOVÁ, Marie. Integrativní speciální pedagogika. 2. vydání, Brno: Paido, 2004, 463 s., ISBN 80-7315-071-9.

VOTAVA, Jiří a kol. Ucelená rehabilitace osob se zdravotním postižením. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Nakladatelství Karolinum, 2003, 206 s., ISBN 80-246-0708-5.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Naděje, otrokovická o.p.s., © 2022 [cit. 22-03-2022] Dostupné z: <https://nadeje-otrokovickaops.cz/socialni-podnikani/>

Příspěvek na podporu zaměstnávání OZP, článek 2 © 2022 [cit. 22-03-2022] Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/-/prispevky-na-podporu-zamestnavani-ozp>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

AS	Akciová společnost
ČR	Česká republika
CHB	Chráněné bydlení
IPA	Interpretativní fenomenologická analýza
NOZ	Nový občanský zákoník
OPS	Obecně prospěšná společnost
OZP	Osoba se zdravotním postižením
RVP	Rámcový vzdělávací program
SP	Sociální podnik
SRO	Společnost s ručením omezeným
STD	Sociálně terapeutická dílna
QOL	Quality of life (kvalita života)
ÚP	Úřad práce
WHO	World Health Organization
ZZŠ	Zvláštní základní škola

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1 Ukázka textu s prvotními komentáři.	26
---	----

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1 Ukázka vznikajícího seznamu témat.....	26
Tabulka č. 2 Ukázka seznamu s hlavními tématy a podtématy	27
Tabulka č. 3 Seznam hlavních témat z jednotlivých rozhovorů.	28

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Přepsané rozhovory

PŘÍLOHA P I: PŘEPSANÉ ROZHOVORY

Rozhovor č. 1 – paní Eliška, 44 let

O: Vzpomínáš si na svůj první den v práci?

OR1: *Před tím jsem pracovala tady vedle, v STD, pak jsem ale chtěla práci za peníze. Vydělávat si a být samostatná.*

O: Co máš v práci ráda?

OR1: *Všechno. Baví mě stříhat drátky a teď máme novou práci rozdělávání kotoučků se sáčky. Taky mě baví třídit šroubky. A nejvíc mě baví, když si všichni sedneme společně ke stolu a vyrábíme přáníčka.*

O: Co v práci nemáš ráda?

OR1: *V pondělí se mi nechce vstávat do práce na ranní, odpolední je lepší.*

O: Co ráda děláš ve svém volném čase?

OR1: *Ráda stavím puzzle, vyšívám, dívám se na televizi, taky vyplňuji křížovky a ráda chodím do obchodu*

O: Pamatuješ si důvod, proč si chtěla získat zaměstnání?

OR1: *Chtěla jsem si vydělávat peníze, bylo to moje přání. A taky ostatní chodili pracovat, tak co bych nešla taky.*

O: Jak jsi spokojená s hodnocením práce?

OR1: *Perfektní, máme šikovnou paní vedoucí, která nás pořád chválí, a to se mi moc líbí. A na výplatu se vždycky nejvíc těším.*

Rozhovor č. 2 – pan Teodor, 42 let

O: Vzpomínáš si na svůj první den v práci?

OR2: *Nepamatuju.*

O: Co máš v práci rád?

OR2: *To, co dělám, sbírám odpadky a čistím město. Mám rád přírodu a chci, aby byla čistá. Našel jsem tu jednoho kamaráda. Teda spíš kamarádku. Hodně si rozumíme.*

O: Co v práci nemáš rád?

OR2: *Nic mě nenapadá. (pozn. Neverbální projev – neustálé otáčení, jestli to někdo neslyší)*

O: Co rád děláš ve svém volném čase?

OR2: *Rád si čtu, chodím na internet a cvičím jógu.*

O: Pamatuješ si důvod, proč si chtěl získat zaměstnání?

OR2: *Chtěl jsem být nějak užitečný. Jednou jsem slyšel, jak jeden politik z nejmenované strany řekl: kdo pracuje, je borec. Zaujalo mě to.*

O: Jak jsi spokojený s hodnocením práce?

OR2: *Výplatu neřeším a na slovní hodnocení nereaguji. Hodnocení prý člověka ponižuje.*

Rozhovor č. 3 – pan Vladimír, 43 let

O: Vzpomínáš si na svůj první den v práci?

OR3: *Jo, bylo to dobrý.*

O: Co máš v práci rád?

OR3: *Sbírání odpadků a to, že chodím po venku, díky tomu jsem v lepší kondici a dýchám čerstvý vzduch.*

O: Co v práci nemáš rád?

OR3: *Nerád dělám rolky. To je náhradní činnost, když je škaredě a nejde se ven.*

O: Co rád děláš ve svém volném čase?

OR3: *Chodím do parku, mezi lidi. Sednu si na lavičku a přemýšlím. Většinou přemýšlím do budoucnosti a tak. Jinak se doma dívám na televizi.*

O: Pamatuješ si důvod, proč si chtěl získat zaměstnání?

OR3: *Hlavně abych měl pohyb a taky si vydělat peníze.*

O: Jak jsi spokojený s hodnocením práce?

OR3: *Mám rád, když mě vedoucí pochválí. Výplatu neřeším.*